

Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Türkiye’de Din Eğitimi Bilimi*

CEMAL TOSUN

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türkiye
Ankara University, Faculty of Theology, Türkiye
tosun@divinity.ankara.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-9941-4769>

Giriş

19 Kasım 2024 günü Din Eğitimi Anabilim Dalı’nın kurucusu ve öncüsü Prof. Dr. Beyza Bilgin’i kaybettik. Sadece din eğitimi bilimi camiası değil tüm ilahiyat ve bilim camiası büyük bir bilim insanını yitirdi. Kendisini saygıyla ve özlemle anıyor, yüce Allah’tan rahmet diliyorum. Din eğitiminin bilimselleşme serüvenini tarihi süreci izleyerek öz halinde sunup Beyza Bilgin Hoca’mın bu süreçteki yerini ve katkılarını dile getirerek kendisine olan vefa ve minnet duygularımı ifade etmek istiyorum.

İslam düşüncesinde eğitim denilince ilk akla gelenleri listelemek gerekirse şöyle bir sıralama ortaya çıkar: Allah (cc), Vahiy/Kitap, Peygamber (as), alimler, muallimler, mürebbiler, müderrisler, öğretmenler... Allah, sorumluluk sahibi olarak yaratıp donattığı insanı öylece salıvermemiş, Rab olarak ona sahip çıkmış ve terbiye etmiş, eğitmiştir; hatta terbiye ederek, eğiterek ona sahip çıkmıştır da denebilir. Allah, Rab’liğini tüm yarattıklarına göstermiştir, hepsine sahip çıkmıştır; bir nevi hepsini terbiye etmiştir. İnsan dışındaki varlıkların terbiyesi fıtratlarına, yaratılış amaçlarına uygun donanımların yüklenmesiyle tamamlanmıştır. Onlar fıtratlarına zorunlu olarak teslim olmuşlardır. İnsan da yaratılış amacına uygun fıtratta, gerekli donanım ile yaratılmıştır. Bununla beraber, bu donanımda fıtraten yer alan akıl ve irade insanın ayrıca eğitilmesini gerektirmiştir. İnsan, yaratılış amacına ve donanımına zorunlu olarak teslim olan bir varlık olarak

* Bu çalışmanın yazarı Prof. Dr. Beyza Bilgin’in 2002 yılında emekli olmasıyla Din Eğitimi Anabilim Dalı Başkanlığı görevini üstlenmiş olup hâlen bu göreve devam etmektedir (2025). Makalenin hazırlanmasında özellikle tarihi gelişim ile ilgili olarak “Bir Anabilim Dalı Olarak Türkiye’de Din Eğitiminin Doğuşu, Gelişmesi ve Alanına Katkıları,” *Türkiye Bilimsel Derlemeler Dergisi* 2:1 (2009): 284-294, isimli çalışmamızdan yararlanılmıştır.

yaratılmamıştır. Aksine, akıl ve irade güçlerini teslimiyet/Müslümanlık doğrultusunda kullanıp kullanmama konusunda hür bırakılmıştır. Ancak bu hürriyet, sonuçlarına katlanmayı, ahirini, ahireti hesaba katmayı gerektiren bir özgürlüktür; başıboşluk değildir. İnsanın Müslüman olmayı, Allah'ın yüklediği donanımı O'nun yüklediği sorumluluk doğrultusunda kullanmayı başarmasını sağlayacak olan evvelemirde akıldır. Aklı olmayanın, donanım eksikliğinden dolayı, sorumluluğu da yoktur. Allah'ın insana sahip çıkmasının ve onu eğitmesinin ilk aşamasını onu akıl ve irade yanında diğer insan olma/Müslüman olma nicelik ve nitelikleriyle donatarak yaratması olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Allah'ın akla kılavuzluk etmesi amacıyla vahiy yoluyla insanı desteklemesi ise O'nun insanı eğitmesinin ikinci aşamasıdır. Bu ikinci aşama Allah'ın insana merhametidir; sorumluluğunu yerine getirme/Müslüman olarak yaşama süreçlerinde insanın kendisinde veya dışarısında var olan bazı yanıltıcı güçlerin etkisiyle gereği gibi akledememe veya iradesinde yanılma durumlarıyla karşılaşmaması için insana gösterilen bir rahmettir, merhamettir. Allah'ın insanı eğitiminin ikinci aşaması aynı zamanda insanın O'na karşı göstermek isteyebileceği mazeretlerin önünü alma süreci olarak da görülebilir.

Allah'ın insana vahiy yoluyla eğiterek sahip çıkması elçileri aracılığıyla gerçekleşmiştir. Vahiy, elçilere rüya yoluyla, doğrudan perde arkasından konuşma şeklinde ya da çoğunlukla Cebrail aracılığıyla ulaştırılmıştır. İlk insan ve ilk elçi olan Hz. Adem (as) ile başlayan vahiy ile insan aklını ve iradesini besleme ve destekleme süreci, yani Allah'ın insanı eğitmesinin ikinci aşaması, sayıları Allah'a malum olan elçiler aracılığı ile devam edip son Peygamber Hz. Muhammed'e (as) indirilen Vahiy/Kur'an ile tamamlanmıştır.

Vahiyler hem indirildikleri peygamberleri eğiten hem de peygamberlerin, muhatapları olan insanları eğitmesine hizmet eden ilahi mesajlardır. Dolayısıyla peygamberler eğitilme ve eğitme süreçlerini eş zamanlı yaşamış elçilerdir. Kendilerine indirilen vahiyler, almaları ve vermeleri gereken eğitimin amaçlarını ve muhtevalarını içermektedir. Eğitecekleri insanlar da muhatap oldukları ve olabilecekleridir. Vahiy elçinin kullanacağı bazı eğitim yöntemlerini, teknik ve taktiklerini de öğretmekte veya kullanılanları desteklemekte veya düzeltmektedir.

Peygamberler aldıkları vahiyleri tebliğ ederek, gerektiğinde tebyin ederek ve yaşantısıyla örnek olarak eğitim görevlerini yerine getirmişlerdir. İhtiyaç halinde bu eğitim işinde kendilerine yardımcı olacak temsilci

eğitimciler görevlendirmişlerdir. Onlar da vahyi, vahiyden ve sünnetten öğrendikleri doğrultusunda öğretmeye çaba göstermişlerdir. Hz. Muhammed’in Medine’ye gönderdiği Muş‘ab b. ‘Umeyr (ra) (ö. 625), Yemen’e gönderdiği Mu‘âz b. Cebel (ra) (ö. 638) bilinen örneklerden ikisidir.

Hz. Muhammed’in ve görevlendirdiği ashabının yaptıkları eğitim, günümüz ifadesiyle yetişkinlere yönelik bir yaygın din eğitimiymişti. Hem vahyin kendisi hem de Hz. Muhammed’in eğitim sünneti İslam eğitim bilgisinin ilk ve temel kaynaklarını oluşturuyorlardı, hala da oluşturmaktadırlar. Özellikle vahyin İslam eğitiminin amaç ve muhtevasını belirlemedeki rolü birincil önemi haizdir. Yöntem, teknik ve taktik katkısı da yukarıda zikredilmiştir. Hz. Muhammed’in Erkam’ın (ra) evi ve Kâbe’nin çeşitli mevkileri başta olmak üzere yaptığı tebliğ çalışmaları da İslam eğitim bilgisine kaynaklık eden uygulamaların başlangıcını oluşturur. Medine’de mescitte ve açılan Daru’l-Kur’anlarda devam eden eğitim faaliyetleri ile esirlerin, okuma yazma öğretilmeleri karşılığında serbest bırakılmaları ve süreç içinde açılan ve çocuklara da okuma yazma öğreten kütüphaneler de İslam eğitim bilgisinin uygulama yoluyla oluşup gelişmesinin ilk aşamalarıdır.

Mescitler ve ulema evleri başta olmak üzere çeşitli mekanlarda yetişkinlere, kütüphanelerde ise çocuklara yönelik eğitimler İslam’ın geniş coğrafyalara yayılmasıyla birlikte gelişmeye devam etmiştir. İlimlerin tedvin süreci ve ulemanın bu ilimleri öğretme çabaları farklı eğitim mekanlarının, ilim içeriklerinin ve öğretme usul ve üsluplarının doğup gelişmesini beraberinde getirmiştir: Halkaların oluşması, yürüyerek ders anlatımı, ders notları tutma/tuturma gibi. İslam’ın Hicaz’dan uzak bölgelere yayılması, buralarda eğitim bilgisi ihtiyacını daha fazla hissettirmiş görünmektedir. Kuzey Afrika’da, Basra’da, Fergana Vadisi’nde ulemanın eğitim bilgisi derleme çabaları buna delildir. Bu çabalar aynı zamanda İslam eğitim ilminin/biliminin sistemleştirilme/tedvin edilme çalışmalarının başlangıcı olarak görülebilir. Bununla birlikte bu çabalar müstakil bir bilim alanı olarak İslam eğitim ilmi/bilimi sistemleştirme şeklinde başlamamış ve sürdürülmemiştir. Aksine daha çok fıkıh çerçevesinde, fakih ve kadılar marifetiyle başlayıp devam etmiştir. Bunları felsefi tercüme ve telifleri takiben felsefecilerin, ahlakçıların ve mutasavvıfların kendi bilim alanları çerçevelerindeki çalışmaları izlemiştir.

İslam eğitim düşüncesinin tarihsel izlerini sürdüğümüzde çok eski ve köklü bir geleneğe sahip olmakla birlikte, daha çok farklı bilimlerin içinde serpilmiş bazı bilgilerin oluştuğu; ancak sistemleştirilerek müstakil bilim haline gelmesinin 19. yüzyıla kadar geciktiği görülmektedir. 19. yüzyıldan

itibaren eğitimin bilimselleşme sürecinde dinî boyutun dışlandığı ve ihmal edildiği, dolayısıyla eğitimin din eğitimi boyutunun bilimleşmesinin 20. yüzyıla kadar geciktiği tespit edilmektedir. Batı'da, Almanya gibi ülkelerde din eğitiminin üniversitelerde bilim dalı olması 19. yüzyıl sonlarında tartışılmaya başlanmış ve 20. yüzyılın başlarından itibaren bilim alanı olarak yerini almışken, Türkiye'de din eğitiminin üniversitede bilimsel disiplin olması 1980'e kadar gecikmiştir. Prof. Dr. Beyza Bilgin Hoca, Türkiye'de din eğitimi biliminin kurucusu, öncüsü ve ilk örneği olmuştur.

1. Türkiye'de Din Eğitimi Biliminin Bir Bilimsel Disiplin Olarak Doğuşu ve Gelişimi

1.1. İlahiyat Fakültesi Öncesinde Medreselerde ve Öğretmen Yetiştiren Yüksek Eğitim Kurumlarında Eğitim Dersleri

İslam dünyasında din ile eğitim ilişkisi, 18. yüzyıl sonlarından itibaren kurulmaya başlanan modern eğitim kurumlarına kadar hep din merkezli olmuştur. Medresede gerçekleşen bu eğitimin genel karakteri dinîdir; amaçları ve muhtevası din merkezli belirlenmiştir. İslam bilimlerinin yanında tıp, astronomi, felsefe ve matematik gibi bazı bilimler de bazı üst düzey medreselerde yer bulabilmiştir. Medreselerin ve dinî amaçlı eğitim veren mekteplerin müderris ve muallimleri, medreselerden yetiştirmelerine rağmen, müderrislik ve muallimlik eğitimine yönelik eğitim dersleri medrese programlarında yer almamıştır. Diğer bir ifadeyle eğitim, bir bilim dalı olarak medreselerde okutulmamıştır.

Aslında eğitim üzerine metotlu düşünme İslam düşüncesine çok da yabancı değildir. Bazı Müslüman bilginler neyi, niçin, kime, ne zaman, nerede, nasıl öğretebiliriz vb. soruları üzerine, sınırlı da olsa, cevaplar üretmeye çalışmışlar ve hicri üçüncü asırdan itibaren eğitim konusunda müstakil eserler yazmışlardır. İbn Saḥnūn² (ö. 256/869), el-Cāḥiẓ³ (275/898), el-Ḳābisī⁴ (403/1014), ez-Zernūcī⁵ (620/1223 şöhret kazandığı yıllar), İbn Cemā'a⁶ (733/1333) gibi âlimlerin çalışmaları bunların en güzel örnekleridir. Ancak bunlar ya da başka eğitim eserleri eğitimci yetiştirmek üzere zamanın eğitim kurumlarında okutulmamıştır. Bu konuda tespit edilebilen tek istisna Fatih Sultan Mehmed (2. Mehmed) döneminde Eyüp ve

² İbn Saḥnūn, *Ādābu'l-Mu'allimīn*.

³ Muammer İpek, "el-Cahiz'in Risalet'ül Muallimin Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme," (yüksek lisans tezi).

⁴ el-Ḳābisī, *er-Risāletu'l-Mufaṣṣala li-Aḥvālil-Mute'allimīn ve Aḥkāmī'l-Mu'allimīn ve'l-Mute'allimīn*.

⁵ ez-Zernūcī, *Ta'līmu'l-Mute'allim*.

⁶ İbn Cemā'a, *Tezkiratu's-Sāmi' ve'l-Mutekellim fī Ādābi'l-Ālim ve'l-Mute'allim*.

Ayasofya medreselerinde yaşanmıştır. Fatih Sultan Mehmed, bu medreselerde, sıbyan mekteplerinde muallim olacakların ayrı bir eğitim görmelerini istemiştir. Bu doğrultuda programa ‘Âdâbu’l-Mubâhase ve Uşûlû’t-Tedris (Tartışma Kuralları ve Öğretim Yöntemleri)’ isimli bir ders konulmuştur. Ancak söz konusu ders, Fatih’ten sonra devam etmemiş, yerine geçecek bir ders de konulmamıştır.⁷ Bu konuda bir diğer istisna ise ez-Zernüci’nin *Ta’lîmu’l-Muta’allim* adlı eseridir. Bu eserin Osmanlı medreselerinde ikinci dersleri arasında okutulduğu vakidir.

Medreselerden ayrı olarak modern mekteplerin açılması ve ilköğretimin giderek yaygınlaşmasıyla öğretmen eğitimine olan ihtiyaç hissedilmeye başlanmıştır. 16 Mart 1848 tarihinde Rüştîye Mekteplerine öğretmen yetiştirmek üzere İstanbul’da ilk Dârülmualimîn açılmıştır. Bu öğretmen yetiştirme kurumunun programında öğretmenlik mesleki formasyonu kazandırmaya yönelik tek bir ders vardı: “Ders Verme ve Öğretim Yöntemi.”⁸ 1870 yılında açılan Dârülmualimat /Kız Öğretmen Okulu programında ‘Usûl-ü Talim /Öğretim Yöntemleri’ dersi yer almaktaydı.⁹

Yapılan araştırmalar, açılışından itibaren Dârülmualimîn’in sıbyan öğretmenliği bölümünde öğretim yöntemleri ile ilgili bir dersin var olduğunu, Rüştîye ve İdadi öğretmenliği programlarında ise böyle bir dersin yer almadığını göstermektedir. Öğretim yöntemleri ile ilgili ders, Dârülmualimîn-i Rüştî programlarına 1878’de girmiştir.¹⁰ Aynı kurumun 1882-1883 öğretim yılı programlarında ise öğretim yöntemiyle ilgili bir ders yer almamıştır.¹¹

1851 yılından itibaren öğretmen yetiştiren kurumlarda öğretmenlik meslek bilgisi ve becerisi kazandırmak için tek bir öğretim yöntemleri dersinin farklı isimlerle okutulduğu tespit edilebilmektedir. Bu derse verilen önem, Dârülmualimîn ve Dârülmualimât idarecilerine ve/veya öğretmen kadrolarına göre değişmiştir. Akyüz, bu derslerin 1908’den sonra Satı Bey’in gayretleriyle geliştirildiğini belirtmektedir.¹²

Öğretmen yetiştirmeye yönelik bu gelişmeleri din eğitimi açısından değerlendirecek şunları söyleyebiliriz: Modern mekteplerle birlikte örgün eğitimin genelinin dinî karakteri ortadan kalkmış; din dersi, derslerden bir

⁷ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 18.

⁸ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 162.

⁹ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 166.

¹⁰ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 166- 167.

¹¹ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 168.

¹² Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 168.

ders halini almıştır. Öğretmen yetiştirmek üzere açılan kurumlarda ise din eğitime yönelik bir ders okutulmamıştır.

1914 yılında medreseleri ıslah çalışmaları çerçevesinde Tâli Kısmı Sâni (Ortaöğretim İkinci Kademe) ve Âli (Yüksek) kısımlarının programlarına İlm-i Terbiye isimli bir ders konulmuşsa da bir yıl sonraki değişikliklerle bu ders programdan çıkarılmıştır.¹³ 1915 yılı, Dârülmuallimîn-i İbtidai programının ilk üç sınıfında haftada ikişer saatlik Fenn-i Terbiye dersi yer almıştır.

Özetle ifade edecek olursak, Cumhuriyete kadar olan dönemde, 1848'den itibaren başlayan öğretmen yetiştirmeye yönelik ayrı kurum açma girişimlerine rağmen, adeta "bilen öğretir" anlayışı çerçevesinde öğretmen yetiştirilmiş, eğitim ve öğretim ile ilgili derslere yeterince yer ve önem verilmemiştir. Dolayısıyla eğitimci olmak, öğretilecek konuyu bilmek üzerine kurgulanmış, öğretmeyi bilmenin gereği üzerinde durulmamıştır. Öğretmeyi öğrenmek eğitim sürecindeki tecrübeye ve bireysel yeteneklere bırakılmıştır. Din dersi öğretimi de aynı yaklaşıma maruz kalmıştır.

1.2. Yüksek Din Eğitimi Kurumları Olarak İlahiyat Fakülteleri ve Din Eğitimi Bilimi

Türkiye'de üniversite bünyesinde yüksek din eğitiminin başlangıcı, İstanbul'da Dârülfünûn'da 1 Eylül 1900 yılında açılan Ulûm-ı Âliye-i Diniye şubesiyledir. İlahiyat adı ile üniversitede yer alışı ise Tevhid-i Tedrisat Kanunu uyarınca Mayıs 1924 tarihinde Dârülfünûn'a bağlı olarak açılan İlahiyat Fakültesi'yle gerçekleşmiştir. 1933'te yapılan üniversite reformu ile Dârülfünûn kapatılmış, yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. Ancak yeni üniversitede İlahiyat Fakültesi yer almamıştır. Bu fakültenin yerine Edebiyat Fakültesine bağlı bir İslâm İlimleri Tetkik Enstitüsü açılmış, bu enstitü de 1941 yılında kapatılmıştır.¹⁴ Türkiye'de 1933 ile 1949 yılları arasında dinî yükseköğrenim yokluğu yaşanmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi 4 Haziran 1949 tarihinde Ankara Üniversitesi bünyesinde bir İlahiyat Fakültesi açılması kararı almıştır. Bu karara istinaden aynı yıl açılan fakültenin temel amacı, yüksek diniyyat mütehassısları yetiştirmektir. Fakültenin açılışı ile ilgili kanun tasarısında konu ile ilgili şu ifadeler yer alır: "Din meselelerinin sağlam ve ilmî esaslara

¹³ Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, 263-267; M. Şevki Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı*, 18.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Beyza Bilgin, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*; Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, I-V, 1977; Ahmet Koç, "Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme," 277-335.

göre incelenmesini mümkün kılmak, meslekî bilgisi kuvvetli ve düşüncesinde ihatalı din adamlarının yetiştirilebilmesi için lüzumlu şartları sağlamak maksadıyla...bir İlahiyat Fakültesinin kurulması...”¹⁵ Programı ve verdiği eğitim üzerine söylenenler incelendiğinde, 1924 yılında açılan fakültenin bir İslam ilahiyatı niteliğinde değil, dine tarihsel ve olgusal yaklaşan bir eğitim anlayışını benimsediği anlaşılmaktadır. Nitekim Baltacıoğlu, bu fakülteyi bir sosyoloji ve felsefe fakültesi gibi tasarlanmakla itham ederek, 1949’da açılan fakültenin İslam İlahiyatı olması gerektiği doğrultusunda görüş bildirmiştir.¹⁶ Buna rağmen bu fakülte de benzer eleştirilerden uzak kalamamıştır.

1924 ve 1949 yıllarında açılan fakültelerini din eğitimi açısından değerlendirdiğimizde her ikisinin de yüksek din eğitimi verdiklerini, ama din eğitiminin kendisini bağımsız bir bilim ve öğretim alanı olarak ele almadıklarını görmekteyiz. Oysa Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunları, 1953 yılından itibaren sınıf öğretmeni yetiştiren öğretmen okullarının 9. ve 10. sınıflarına haftada birer saat konulan Din Bilgisi dersini okutmak üzere öğretmen olarak atanmaya başlamışlardı. 1949’dan itibaren ilkokul 4. ve 5. sınıflarda okutulmaya başlanan Din Bilgisi dersleri için de bu fakülte mezunlarına ihtiyaç duyuluyordu. Ancak bu mezunlar ne sayıca yeterli olabiliyorlardı ne de din eğitimi formasyonu açısından eğitilmişlerdi.

Akademik-bilim amaçlı açılmış olan bu fakültenin yerine getirmediği din eğitimcisi yetiştirme işini üstlenmesi için yeni yüksek din eğitimi kurumlarına ihtiyaç duyuldu. Bu ihtiyaca yönelik olarak 1958-1959 yılından itibaren Yüksek İslam Enstitüleri açılmaya başlandı. Bunlardan ilki olan 4 yıllık Yüksek İslam Enstitüsü,¹⁷ 1959-1960 öğretim yılı başında İstanbul’da açıldı.¹⁸ Yüksek İslam Enstitüleri, üniversitelere değil Millî Eğitim Bakanlığına bağlı idi. Bu müesseselerin görevi, sınavla seçilen imam hatip

¹⁵ Geniş bilgi için bkz, Aydın, Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı, 122-125.

¹⁶ Bkz. Halis Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi*, 215.

¹⁷ Yüksek İslam Enstitüsü adıyla, İlahiyat Fakültesinden ayrı bir yüksek din eğitimi ve öğretimi kurumu açılması fikrini üniversite mensuplarından ilk olarak ileri süren Ord. Prof. Dr. A. Fuat Başgil’dir. Ona göre, dönemin idarecileri Tevhid-i Tedrisat kanununda geçen yüksek diniyat mütehassısı ile İlahiyat Fakültesinden yetiyecek olan yüksek ilahiyatçıyı birbirine karıştırmışlardır. İlahiyatçı, din felsefesi, dinler tarihi ve din sosyolojisi öğrenmiş bir mütehassıs veya filozoftur fakat din adamı değildir. “ Binlerce üniversiteli, yüz binlerce Müslüman Türk, ilim ve din konusunda karanlıktadır. Mensubu olduğu dine inanmış yüksek din öğrenimi görmüş din adamlarına ihtiyaç vardır.” bkz. Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi*, 231.

¹⁸ Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi*, 224-229. İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü’nden sonra sırasıyla; Konya (1962), Kayseri (1965), İzmir (1966), Erzurum (1969), Bursa (1975), Samsun (1976) ve Yozgat (1979) Yüksek İslâm Enstitüleri açılmıştır.

okulu mezunlarından din dersleri öğretmeni yetiştirmek, Müslüman bir kimliğin oluşması için dinin hayatîyetini koruyacak din bilginleri yetişmesine zemin hazırlamaktı.¹⁹

Yüksek İslam Enstitüleri programları incelendiğinde, amacına uygun olarak öğretmenlik mesleği ile ilgili derslere de yer verildiği görülür. 1959 yılında uygulamaya konan ve uzun süre okutulan programda *Dinî Pedagoji* isimli bir ders bulunmaktaydı. Buna rağmen, burada sistemli bir din eğitimi biliminin yapıldığını söylemek için henüz erkendir. 1972-73 yılı programlarında ise öğretmenlik meslek derslerine yer verilmeye başlanmıştır. Ancak Dinî Pedagoji dersi programdan çıkarılmıştır.²⁰ 1983-1984 öğretim yılından itibaren ilahiyat fakültesi programları uygulanmaya başlanıncaya kadar bu Yüksek İslam Enstitülerinde din eğitimi dersi yer almamıştır.

1971 yılında İslam İlahiyatı arayışları çerçevesinde değerlendirilebilecek yeni bir adım atıldı ve Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde bir İslamî İlimler Fakültesi açıldı. Fakülte hem imam hatip liseleri mezunlarını hem de lise mezunlarını kabul ediyordu. Eğitim süresi beş yıl olan fakülte aynı zamanda Yüksek İslâm Enstitüsü mezunlarına lisansüstü eğitim yapma imkanı sunuyordu. Bu fakültenin programında başlangıçta *Pedagoji* isimli bir ders olmasına rağmen 1975-76 yılından itibaren programlarda bu derse rastlanmamaktadır.²¹

1982 yılına kadar İlahiyat Fakültesi, İslamî İlimler Fakültesi ve Yüksek İslam Enstitüleri farklı amaç ve programlarla yüksek din eğitimi sunmuşlardır. 1982 yılında yükseköğretimde yapılan genel düzenlemeler ile Yüksek İslam Enstitüleri ve İslamî İlimler Fakültesi ilahiyat fakültesine dönüştürüldü ve üniversitelere bağlandı. Böylece Türkiye'de yüksek din eğitimi sadece üniversitelerin ilahiyat fakültelerinde verilmeye başlandı. 1982 yılından itibaren yaşanan gelişmeler, ilahiyat fakültelerine hem akademik-bilimsel hem de din eğitimi-öğretimi ve din hizmetleri alanlarında yüksek din eğitimi yapma ve sunma görevi yüklemiştir.

1.3. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Din Eğitimi Anabilim Dalının Kuruluşu ve Gelişimi

1.3.1. İlahiyat Fakültesi'nde Genel Pedagojinin Anlam ve Yer Arayışı: 1949-1980

1949 yılında Ankara Üniversitesi'nde açılan İlahiyat Fakültesi programında "Din Eğitimi" adını taşıyan bir ders yer almıyordu. Bununla birlikte *Pedagoji*

¹⁹ Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, 224-241.

²⁰ Krş. Halit Ev, "Türkiye'deki Yüksek Din Öğretimi Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi," (doktora tezi), 52-54.

²¹ Bkz. Ev, "Türkiye'deki Yüksek Din Öğretimi Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi," 56-58.

dersi, Fakültenin ilk programında 4. sınıflarda haftada 2 saat olarak yer almıştı. Dolayısıyla dersin ilk okutulduğu, 1952-53 öğretim yılına rastlamaktadır.²² Bu dersin muhtevasını daha çok eğitim bilimi ile ilgili temel konular oluşturuyordu. Dersi veren öğretim elemanları ilahiyatçı ve din eğitimcisi değildi. Genel eğitimin din eğitimiyle ilişkilendirilmesi dersi veren hocalara bağlıydı.

Eğitim alanında İlahiyat Fakültesi öğretim elemanları tarafından yazılan ilk eserler de din eğitimi üzerine değildir. 1954 yılında Turhan Yörükan tarafından hazırlanan doktora tezi, "Şahsiyet Terbiyesinde Kültürün Rolü" ve 1957 yılında Bedîi Ziya Egemen tarafından yayınlanmış "Terbiye İlminin Ana Meseleleri" adlı kitaplar ilk çalışmalardır. Her iki eser de din eğitiminden çok genel eğitim ve eğitim bilimi üzerinedir. Özellikle ikinci çalışma uzun süre İlahiyat Fakültesi’nde pedagoji ders kitabı olarak okutulmuştur.²³

Genel pedagojiden ayrı olarak bir din eğitimi dersi arayışlarının 1957-1958 yıllarında başladığı söylenebilir. Bu yıllarda fakültenin Profesörler Kurulu’nda bir "İrşat Dersi" konulması tartışılmış, dersin programının geliştirilmesi için komisyon kurulmuş ve geliştirilen program, eksiklikleri tamamlanmak üzere kabul edilmiştir.²⁴ Ancak bu ders uygulamaya konulmamıştır. Dolayısıyla din eğitime yönelik ilk girişim sonuçsuz kalmıştır. Bununla birlikte genel eğitim ve öğretmenlik eğitimi açısından 1973-1974 öğretim yılından itibaren önemli gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. Bunlar, din eğitimi konusunda ileride yaşanacak gelişmeler için oldukça önemlidir. Bu yıl, İlahiyat Fakültesi öğrencilerine "öğretmenlik meslek belgesi eğitimi" verilmesi kararlaştırılmıştı.²⁵ Bu belgeyi almak için şu eğitim derslerini okumak gerekliydi: Eğitime Giriş, Türk Eğitim Tarihi, Türk Milli Eğitim Teşkilatı, Mukayeseli Eğitim, Eğitim Psikolojisi, Eğitim Sosyolojisi, Genel Öğretim Bilgisi ve Öğretmenlik Uygulaması. Bu dersler, program dışı ve isteğe bağlı olarak okutulacaktı. Öğretmenlik Meslek Belgesi

²² Bazı eserlerde fakültenin son sınıfında yer alması ve ilk mezunlarını 1953 yılında vermesi nedeniyle pedagoji dersinin İlahiyat programlarında ilk olarak 1953 yılında yer almaya başladığı, bundan önce böyle bir dersin olmadığı ifade edilmektedir. 1952-1953 öğretim yılında ilk kez okutulduğu şeklinde ifade edilmesi daha doğru olacaktır.

²³ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, "Din Eğitimi Bilimi’nin Türkiye’de Bağımsız Bir Bilimsel Disiplin Olarak Doğuşu ve Gelişimi," 89.

²⁴ Profesörler Kurulu, 4.12.1957 tarih ve 569 sayılı karar ile bir *İrşat Dersi* programı hazırlanması için adım attı. 21.01.1958 tarih ve 581 sayılı karar ile Hilmi Ziya Ülken ve Bedîi Ziya Egemen, *İrşat Dersi* programını hazırlamak üzere görevlendirildi. Bu iki profesörün hazırladıkları taslak program, Profesörler Kurulunun 24.1.1958 tarih ve 584 sayılı kararı ile kabul edildi. Prof. Dr. Sabri Şakir Ansay, programın aleyhinde oy kullandı.

²⁵ 2 Kasım 1973 Tarih ve 20-a Sayılı Fakülte Kurulu Kararı.

derslerini yürütme görevi Sistematik Felsefe Kürsüsüne verildi;²⁶ çünkü fakültede bir eğitim veya din eğitimi kürsüsü bulunmuyordu ve Pedagoji dersi o yıllarda Sistematik Felsefe Kürsüsü'ne bağlıydı. Dersler aynı yıl başlatılmadı. Fakülte Kurulu, öğretmenlik belgesi eğitimini bir yıl erteledi.²⁷ Alınan kararlara rağmen öğretmenlik meslek belgesi eğitimi, 1977 yılına²⁸ kadar İlahiyat Fakültesi'nde verilemedi. İlahiyat öğrencileri, öğretmenlik derslerini Eğitim Bilimleri Fakültesi'nden aldı. Beyza Bilgin, o yıllarda kendisinin eğitim fakültesine giderek programa destek verdiğini belirtmektedir.²⁹ Öğretmenlik Meslek Belgesi dersleri, 1983-1984 yılından itibaren program içine alındı ve İlahiyat Fakülteleri, 1989 yılında resmen öğretmen yetiştiren kurumlar arasında gösterildi.³⁰

Öğretmenlik eğitimi dersleri ile ilgili olarak bunlar yaşanırken, *Pedagoji* dersinin akademik yapılanma içindeki yeri konusunda da tartışmalar ve değişiklikler devam ediyordu. Pedagoji dersi, başlangıçta Din Psikolojisi Kürsüsü bünyesine bağlandı ve kürsünün adı, "Din Psikolojisi ve Pedagoji Kürsüsü" şeklinde belirlendi. 1962 yılında alınan bir Profesörler Kurulu kararı³¹ ile Pedagoji dersi, Din Psikolojisi Kürsüsü'nden ayrılarak Sistematik Felsefe Kürsüsü'ne bağlandı. 1964 yılında ise Sistematik Felsefe Kürsüsü'nden alınarak yeniden Din Psikolojisi Kürsüsü'ne döndürüldü.³² 1967 ve 1968 yılları Fakülte Kurulu³³ kararlarında, Pedagoji yeniden Sistematik Felsefe Kürsüsü altında görülmektedir. 1974 yılı, Pedagoji'nin yeniden Din Psikolojisi Kürsüsü'ne dönüş yılı oldu.³⁴ 1980 yılında bağımsız kürsü haline gelmeden önce de yine Din Psikolojisi Kürsüsü'nde yer alıyordu. Bütün bu gelgitlerin ana sebebi, din pedagojisi alanında yetişmiş öğretim elemanının bulunmamasıydı. Aynı zamanda din psikolojisi alanında da öğretim elemanı yoktu. O yıllarda pedagojinin bir bilim olarak genel ya da

²⁶ 17 Ekim 1973 Tarih ve 3/12 Sayılı Fakülte Kurulu Kararı.

²⁷ 5 Aralık 1973 Tarih ve 8/50 Sayılı Fakülte Kurulu Kararı.

²⁸ 9 Şubat 1977 Tarih ve 72/ 446 Sayılı Fakülte Kurulu Kararı ile öğretmenlik meslek belgesi derslerinin İlahiyat Fakültesinde verilmesi kararlaştırıldı.

²⁹ Kişisel Görüşme, 30 Eylül 2011.

³⁰ Öğretmen ve Eğitim Uzmanı Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarında Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun, *Resmî Gazete* 20215 (4 Temmuz 1989), Kanun No. 3580, s.2.

³¹ 3 Kasım 1962 Tarih ve 192/1095 Sayılı Profesörler Kurulu Kararı.

³² 28 Nisan 1964 Tarih ve 1234 Sayılı Profesörler Kurulu Kararı.

³³ 1967 eğitim öğretim yılında "Sistematik Felsefe Kürsüsüne bağlı olan *Pedagoji Dersini* okutacak eleman bulunmadığı, bu dersin emekli pedagoji öğretim görevlisi, Hıfzurrahman Raşit Öymen tarafından okutulması kararlaştırıldı. 6 Kasım 1967 Tarih ve 280/ 1697 Sayılı Profesörler Kurulu Kararı.

³⁴ Fakülte kurulunun 17 Nisan 1974 Tarih ve 22/127 Sayılı ve 8 Mayıs 1974 Tarih ve 25 Sayılı toplantısı kararlarıyla Pedagoji din psikolojisi kürsüsü dersi kabul edildi.

kişisel nedenlerle olumsuz görülmesinin de bir diğer sebep olduğu tahmin edilebilir.

Pedagojinin müstakil bir kürsü olmaması ve özellikle de Din Psikolojisi ve Sistematik Felsefe kürsüleri arasındaki tartışma dolu seyahati, öğretim elemanı istihdamını ve yetiştirilmesini olumsuz etkilemiştir. Öğretim elemanı istihdamı ve yetiştirilmesi sürecini Din Psikolojisi Kürsüsü ile birlikte izlediğimizde şöyle bir tarihi gelişme ile karşılaşırız:

1959 yılında Din Psikolojisi ve Pedagoji kürsüsüne ilk asistan atandı.³⁵ Asistanlığa atanan Neda Armaner, doktora tezi olarak din eğitimi alanına daha yakın gözüken “İnanç ve Hareket Bütünlüğü Bakımından Din Eğitimi” konusunu belirlemesine rağmen³⁶ akademik hayatına din psikolojisi alanında devam etti. Aynı yıl (1959) Din Psikolojisi ve Pedagoji Kürsüsü’ne ikinci bir asistan olarak Hasan Ali Koçer atandı.³⁷ Koçer, 12.4.1967 yılında Eğitim Fakültesi’ne öğretim görevlisi olarak geçiş yaptı.

Akademik yapılanmada pedagoji dersi kaydı ile ilk atanan Beyza Düşüngen (Bilgin) oldu (1965). Kendisinden önce gerçekleşen iki asistanın atamaları ders belirtilmeksizin Din Psikolojisi ve Pedagoji Kürsüsü’ne yapılmış iken Beyza Düşüngen’in ataması doğrudan *Pedagoji* dersi asistanlığına yapıldı. 1968 yılında Pedagoji dersine öğretim üyesi veya öğretim görevlisi alınması kararlaştırıldıysa da³⁸ herhangi bir atama yapılmadı. 1967 yılında eğitim fakültesine geçiş yapan Hasan Ali Koçer 1970 yılında geri döndü,³⁹ fakat uzun süre kalıcı olamadı ve eğitim fakültesine dönüş yaptı. Bu yıllarda Pedagoji dersi ilahiyat menşeli olmayan Bedii Ziya Egemen, Hıfzurrahman Raşit Öymen⁴⁰ ve Mehmet Karasan⁴¹ tarafından verilmiştir.

Beyza Bilgin, 1966 yılında başladığı “İslam’da Eğitimin Temeli Olarak Sevgi” konulu doktora çalışmasını 1970 yılında tamamladı; aynı yıl doçentlik

³⁵ 10 Ağustos 1959 Tarih ve 192 Sayılı Yönetim Kurulu Kararı.

³⁶ 15 Aralık 1960 Tarih ve 161/937 Sayılı Profesörler Kurulu Kararı.

³⁷ 8 Aralık 1959 Tarih ve 176 Sayılı Yönetim Kurulu Kararı.

³⁸ 22 Temmuz 1968 Tarih ve 288/1797 Sayılı Profesörler Kurulu Kararı.

³⁹ Koçer, 11 Mayıs 1970 Tarih ve 319/2063 Sayılı kararla *Pedagoji Dersi* okutmak üzere 70 liralık doçentlik kadrosuna ittifakla atandı. 8 Haziran 1970 Tarih ve 320/2071 Sayılı karar ile bu kadroya asaleten atandı. Karar şöyledir: “Fakültemiz Sistemik Felsefe Kürsüsüne bağlı Pedagoji dersine ek görevle tayin edilmiş olan Eğitim Fakültesi Eğitim Sosyolojisi Kürsüsü Doçenti Dr. Hasan Ali Koçer’in asil olarak Fakültemizdeki görevi tercih ettiğinden bu göreve asaleten tayini hakkındaki dileği görüşülerek kabul edildi.”

⁴⁰ 6 Kasım 1967 Tarih ve 280/ 1697 Sayılı Profesörler Kurulu kararı.

⁴¹ 8 Mayıs 1969 Tarih 304/1902 Sayılı karar ile boş geçen *Pedagoji Dersine* Prof. Mehmet Karasan’ın girmesine karar verildi ve Karasan, 9 Ocak 1970/311/1990 sayılı karar ile de görevlendirildi.

çalışmalarına başladı.⁴² Kendisi ilk kez 1975 yılında Pedagoji dersini vermek üzere görevlendirildi.⁴³ “Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri” konulu doçentlik tezini ise 1979 yılında tamamladı.

1.3.2. Pedagojiden Din Eğitime: Din Eğitimi Kürsüsü ve Anabilim Dalı

1979-1980 öğretim yılına kadar ilahiyat akademik yapılanmasında ve derslerinde, 1957-58 yıllarında gündeme gelen ve uygulamaya hiç konulamayan “ırşat” dersi dışında, “din eğitimi” dersi ile ilgili bir tartışma yoktu. 1979-1980 öğretim yılında, o zamana kadar *Pedagoji* ismiyle verilen dersin ismi, *Din Eğitimi* olarak değiştirildi. Değişiklik süreci özetle şöyle gerçekleşmiştir: İlk olarak 23.1.1980 tarihinde Pedagoji dersinin Din Psikolojisi Kürsüsü’nden ayrılması konusunda gerekçe hazırlamak üzere Neda Armaner, Necati Öner ve Beyza Bilgin’den oluşan bir komisyon kuruldu. Komisyon, konu ile ilgili bir rapor hazırlayarak bağımsız bir Din Eğitimi Kürsüsü kurulmasını Fakülte Kurulu’na önerdi. Raporun sonuç kısmı şöyledir:

Pedagoji dersinin bağımsız bir kürsü haline getirilmesinin, öğretmenlik formasyonu derslerinin yönetiminin bu kürsüye verilmesinin ve adının Din Eğitimi Kürsüsü olmasının uygun olacağını bilgilerinize arz ederiz.

Komisyon raporunu değerlendiren Fakülte Kurulunun 5.3.1980 tarih ve 131/906 sayılı kararıyla *Pedagoji Dersi*, din psikolojisinden ayrılarak bağımsızlaştırıldı ve Din Eğitimi Kürsüsü kuruldu. Karar metni şöyledir:

Pedagoji dersinin Din Psikolojisi Kürsüsünden ayrılması ile ilgili komisyon raporu okunarak müzakereye açıldı. Kurul üyelerinin 2/3’ten fazla çoğunluğu ile yapılan oylamada pedagoji dersinin Din Psikolojisi Kürsüsünden ayrılmasına, “Din Eğitimi Kürsüsü” adı ile müstakil bir kürsü kurulmasına, pedagoji dersinin bu kürsü içinde okutulmasına, ayrı bir yönetmeliğe tabi olan “Öğretmenlik Meslek Belgesi Dersleri”nin Din Eğitimi Kürsüsüne bağlanmasına, okunan raporun kabulüne, Din Eğitimi Kürsüsü Başkanlığına Doç. Dr. Beyza Bilgin’in getirilmesine; gereği husus için Senatoya sunulmak üzere durumun rektörlük makamına arzına (131/907) Doç. Dr. Beyza Bilgin’in önerisiyle din eğitimi konusunda bir seminer veya kongre düzenlenmesine karar verildi.

⁴² 8 Temmuz 1970 Tarih ve 323/2093 Sayılı kararıyla Beyza Bilgin’in doçentlik çalışmalarına başlamasına ve gerekli işlemlerin yapılmasına karar verildi.

⁴³ 12 Kasım 1975 Tarih ve 50/302-c Sayılı Fakülte Kurulu kararı. 21 Haziran 1977 Tarih ve 82/508-g maddesiyle aynı karar alındı.

İlahiyat Fakültesi Kurulu kararı, Ankara Üniversitesi Senatosu tarafından da onaylandı ve 13.05.1980 tarihinde İlahiyat Fakültesi bünyesinde “Din Eğitimi Kürsüsü” kuruldu. 1982 yılında Yükseköğretimdeki yeni düzenlemelerle birlikte “Kürsü” isimlendirmesi yerine “Anabilim Dalı” kullanılmaya başlandı. Öğretmenlik formasyon derslerini de bünyesinde barındırması dikkate alınarak “Din Eğitimi Kürsüsü” adı, “Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı” şeklinde değiştirildi. 1991 Yılında Yükseköğretim Kurulu İlahiyat Fakültelerinde akademik bölümlenmeyi ve öğretim programlarını gözden geçirmek üzere İlahiyat Fakülteleri dekanları ve fakültelerden birer temsilcinin katılımıyla oluşturulan komisyonun önerisiyle “Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı” ismi, “Din Eğitimi Anabilim Dalı” olarak değiştirildi ve bünyesinde “Din Eğitimi Tarihi Bilim Dalı” ile “Din Eğitimi Bilim Dalı” olmak üzere iki alt bilim dalı oluşturuldu.

Lisansüstü eğitim açısından bakıldığında şu tarihi gelişim izlenir: 26.11.1980 tarihinde ilk kez din eğitimi doktora jürisi kuruldu.⁴⁴ 17.12.1980 tarihinde ise din eğitiminin doçentlik bilim dalları listesine alınması kararlaştırıldı.⁴⁵

Din Eğitimi Kürsüsü kurulmasına ilişkin kararın peşinden gelen 607 sayılı karardaki “din eğitimi konusunda bir seminer veya kongre düzenlenmesi” kararı Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri adıyla 23-25 Nisan 1981 tarihinde gerçekleştirildi. Örgün ve yaygın din eğitiminin çok çeşitli konuları yanında yurt dışında yaşayan Türk çocuklarının eğitim ve din eğitimi sorunlarının tartışıldığı bu seminer, din eğitimi alanı açısından önemli katkıları olan bir ilkti⁴⁶ ve benzer seminer ve sempozyumlara örneklik teşkil etti.

1983-84 öğretim yılında öğretmenlik meslek eğitimi dersleri arasına *Özel Öğretim Yöntemleri* dersi katıldı. Bu ders, din öğretimi alanında önemli gelişmeleri beraberinde getirdi. Alan öğretimi konusunda teorik ve pratik bilimsel araştırmalar ve yayınlar hızla arttı. 1997 yılındaki düzenlemeyle öğretmenlik ve ilahiyat bölümleri ayrılınca İlahiyat Bölümü Özel Öğretim Yöntemleri dersinden mahrum kaldı. Mezuniyet sonrası öğretmenlik dersleri alamayanlar için bu önemli bir eksiklik oluşturdu. Çünkü bu mezunların çoğu yaygın eğitimde din eğitimcisi oluyordu. Bu eksiklik, öğretmenlik formasyon derslerini seçmeyen mezunlar için hâlen devam etmektedir.

⁴⁴ 26 Kasım 1980 Tarih ve 152/1016 Sayılı Fakülte Kurulu Kararı.

⁴⁵ 17 Aralık 1980 Tarih ve 154/1034-1 Sayılı Fakülte Kurulu Kararı.

⁴⁶ *Türkiye I. Din Eğitimi Semineri*, Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları, 1981.

Tarihsel gelişmeler Din Eğitimi Anabilim Dalının kuruluşunun arkasında iki temel ihtiyacın olduğunu ortaya koymaktadır. Bunlardan birincisi, fakültenin amacına uygun olarak, din eğitimi alanında da bilimsel araştırmalar gerçekleştirmektir. İkincisi ise yaygın ve örgün eğitimde hizmet verecek nitelikli din eğitimcilerini yetiştirmektir. 1973-1974 yılından itibaren isteğe bağlı olarak öğretmenlik meslek belgesi dersleri verilmesi çalışmalarına başlanması, fakültede eğitim ve din eğitimi alanındaki çalışmalara ivme kazandırmıştır. Bu gelişmeler, Din Eğitimi alanındaki akademik ve bilimsel yapılanmayı hızlandırmıştır.

2. Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Din Eğitimi Bilimi Alanındaki Yeri

2.1. Adı, Ailesi

Prof. Dr. Beyza Bilgin'in kızlık soyadı Düşüngen idi. Beyza Düşüngen 1935 yılında Saliha Hanım ile İbrahim Bey'in çocuğu olarak İzmir'de dünyaya geldi. Annesi Saliha Hanım, Özbek asıllı idi. Babası İbrahim Bey ise Kuzey Makedonya'daki Usturumca'dan göç eden Türklereydi. İzmir'de devletin verdiği arazide çiftçilikle geçinen İbrahim Bey geçirdiği ağır bir hastalık sonucu görme yetisini kaybetti ve evini geçindiremez duruma geldi. Bu arada kızları Beyza dünyaya gelmişti. Anne Saliha Hanım, ailesinin ve yakın çevresinin etkisiyle İbrahim Bey'den ayrıldı. Küçük Beyza babada kaldı. İbrahim Bey küçük kızına bakamayacağını anlayınca onu dul bir kadın olan Nigâr Hanıma evlatlık olarak verdi. Nigâr Hanım, Şam'dan Türkiye'ye gelmişti. Şam'da görev yapan bir Osmanlı ailesinin kızıydı. Onun da anne ve babası genç yaşlarda vefat etmişti. Yaşamını iki küçük kardeşi ve annesiyle sürdürmek zorunda kalmıştı. Savaş şartlarında bankadaki paralarına el konulması sebebiyle ailesiyle zor günler geçirmişti. Yetimliği, yoksulluğu yaşamış; zor şartların üstesinden gelmeyi öğrenmişti. Evlatlığı Beyza'ya yetimliğini ve yoksulluğu yaşatmamak için elinden geleni her zaman yaptı. Onun eğitimine özellikle özen gösterdi ve kendisini hep destekledi. Beyza Hoca onun için "Benim gerçek annem odur." derdi.

Nigâr Hanım daha Şam'dayken kendisinden yaşça büyük olan birisiyle evlenmişti. Savaş sonrası sınırların değişmesinden sonra aile Türkiye'ye gelip Türk vatandaşlığını almıştı. Bir süre sonra da kocasını kaybetmişti. Yanında bir de erkek kardeşi vardı. Memur maaşı alan dayısıyla beraber yaşıyorlardı, ancak dayının maaşı ailenin geçimi için yeterli olmuyordu. Nigâr Hanım geçimlerine katkı sağlamak için terziliği öğrendi. Okuma yazma kursuna gidip ilkökul diploması aldı. Akşam Kız Sanat Enstitüsü'ne devam etti ve biçki-dikiş okuyarak onun da diplomasını aldı. Kardeşinin askerliği

nedeniyle Nigâr Hanım bir süreliğine İzmir’e yerleşti. Küçük Beyza ile karşılaşması ve onu evlat edinmesi burada oldu. Beyza Düşüngen, Nigâr Hanım ve ailesiyle yaşamaya başladı. Hayat serüveni, Nigâr Hanımın kardeşinin memuriyet atamalarına bağlı olarak gelişti. İzmir’den göç ederek önce Bandırma’da ardından Karabük, İstanbul ve Eskişehir’de yaşadılar.

2.2. Eğitim Hayatı

Beyza Düşüngen ilkokulun ilk iki sınıfını Karabük Demir-Çelik İlkokulu’nda okudu. Üçüncü ve dördüncü sınıflara İstanbul Tahta Minareli İlkokulu’nda devam etti. Beşinci sınıfını ise Eskişehir Dumlupınar İlkokulu’nda tamamladı. Eskişehir Kız Ortaokulu’nu bitirdi. 1955 yılında Eskişehir Lisesi fen kolundan (şimdiki Atatürk Lisesi) mezun oldu. Ortaokul ve lise yıllarında en sevdiği ve başarılı olduğu dersler edebiyat ve matematikti. Tarih ve resim dersleriyle arası pek iyi olmamıştı. Spor ve müzik derslerinde ise çekingenliğine rağmen oldukça başarılıydı. Yükseköğrenimine 1955’te Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Yüksek Kimya Mühendisliği bölümünde başladı. Ancak bu bölümde okumaktan pek de mutlu olmadığını fark etti. Buraya devam ederken bir tesadüf sonucu, o zamanlar Hukuk Fakültesi’nin yanında olan İlahiyat Fakültesi levhasını gördü. Fakülte hakkında bilgi edildi ve burada okumaya karar verdi. Zaten ortaokul ve lise yıllarından beri içinde dine ve dinî sorulara karşı bir ilgi vardı. O yıllarda okullarda din dersi olmadığından bu konulardaki ilgisi karşılıksız kalmıştı. Özellikle de Kur’an’ın ne anlattığını hep merak etmişti. Bu ilgi ve merak kendisini, çevresinin şaşkınlıklarına ve itirazlarına rağmen, İlahiyat Fakültesine yöneltti. Yüksek Kimya Mühendisliği’nden ayrılarak 1956 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne kaydoldu. Öğrenimi sırasında sınavla hak ettiği Millî Eğitim Bakanlığı Bursundan yararlandı. Bu burs, annesi Nigâr Hanımın o günlere kadar ailenin geçimine ve özellikle de Beyza Hoca’nın eğitimine katkı sağlamak için yapmakta olduğu terziliği bırakmasına imkân sağladı. Fakülteden 1960 yılında, Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen danışmanlığında hazırladığı “İlahi Aşk” adlı bir bitirme teziyle mezun oldu. Dini, Kur’an’ı öğrenme merakı ve aşkı ilahi ona hayatı boyunca eşlik etti. Bu öğrenme merakı ve aşkı onda önce öğretme sonra da öğretmeyi öğretmeye evrilerek gelişti.

2.3. Öğretmenlik ve Vaizelik Meslek Hayatı

Beyza Hoca meslek hayatına öğretmen olarak başladı. Üniversiteden mezun olduğu 1960 yılında Yozgat İmam-Hatip Okulu’na meslek dersleri öğretmeni olarak atandı. Okulunda öğretmen eksikliği olduğu için, meslek

derslerinin yanı sıra matematik derslerini de okuttu. Lise fen kolu mezunu oluşu ve bir yıllık kimya mühendisliği eğitimi imam hatip okulu öğrencilerine katkı sunmasına yaramıştı. Bir kadın öğretmen olarak bazı kız öğrencilerin İmam Hatip Okulu'na gelmesine vesile olduysa da bu öğrenciler yaşları büyüdüğü gerekçesiyle aileleri tarafından geri çekilmişlerdi. Bu süreçte Yozgat Kız İlköğretmen Okulu'nda da Din Bilgisi derslerine girdi. Beyza öğretmen Yozgat'ta sadece bir yıl görev yapabildi. Sağlık sorunları nedeniyle 1961-1962 eğitim öğretim yılında Ankara İmam-Hatip Okulu'na tayini çıktı. 1965 yılına kadar dört yıl bu okulda meslek dersleri öğretmeni olarak görev yaptı.

Beyza öğretmen Ankara'daki öğretmenlik yıllarında özellikle okullardaki din dersleri konusuna akademik anlamda da ilgi duydu. Din dersleri ile ilgili görüşlerini eğitim şuralarına, panel ve konferanslara katılarak sundu. Hatta din derslerinin Avrupa'da nasıl öğretildiğini araştırmak için 4489 sayılı kanun çerçevesinde 1963-1964 eğitim yılında Millî Eğitim Bakanlığı bursuyla on aylığına Almanya'nın Münih şehrine gitti. Hoca, laik bir ülke olan Almanya'nın okullarında din eğitiminin nasıl yapıldığını inceledi. Dönüşünde din eğitimi ile ilgili tespit ve tekliflerini içeren bir rapor hazırlayıp Millî Eğitim Bakanlığı'na sundu.

Beyza öğretmen öğretmenlik mesleğini sürdürürken, 1962 yılında Ankara Müftüsü Dr. Lütfi Doğan'ın teklifi ile Ahi Tura Camii'nde Türkiye'nin ilk fahri kadın vaizi olarak da görev yapmaya başladı. Başlangıçta yaşlı kadınların katıldığı vaazlarına, "Bana kızlarınızı, gelinlerinizi getirin" talebi doğrultusunda genç kadınların ilgisi giderek arttı. Sonunda küçük olan Ahi Tura Camii dar gelmeye başladı ve kendisine İç Cebeci'de yeni yapılan caminin alt mekânı tahsis edildi. Burada da vaazları ilgiyle takip edildi. Hatta erkeklerden de dışarıdan dinleyenler olurdu. Gönüllü olarak yaptığı bu görevini kadın vaizler görev almaya başlayıncaya kadar Ankara'nın çeşitli camilerinde iki yıl boyunca devam ettirdi.

2.4. Akademisyen Meslek Hayatı

Beyza Hoca'nın lisans mezuniyet tezini, tez danışmanı Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen çok beğenmişti. Bedii Ziya Hoca, Beyza Hoca'yı 1965 yılında Din Psikolojisi ve Pedagoji kürsüsüne asistan olması için teşvik etti. Açılan asistanlık sınavını başaran Beyza Hoca Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde pedagoji asistanı olarak görev yapmaya başladı. Beyza Hoca üniversiteye geçişinden sonra Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen danışmanlığında başladığı ancak hocasının vefatı sebebiyle Sistematik Felsefe Kürsüsünde

Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken ile tamamladığı “İslam’da Eğitimin Temeli Olarak Sevgi” adlı doktora teziyle 1970 yılında ilahiyat doktoru oldu. Doktora tez konusunu seçmesinde ilk danışmanı ve hocası Bedii Ziya Egemen’in Almanya tecrübelerine dayalı yönlendirmeleri etkili oldu. Bedii Ziya Hoca Almanya’da bulunduğu sürece Hristiyanlığın bir sevgi dini olarak takdim edildiğini, İslam’ın sevgi dini olarak görülmeye daha layık olduğu ifade ederek asistanı Beyza Hoca’yı bu konuyu çalışmaya sevk etmişti. Sevginin, bir din eğitimi bilim insanı olarak Beyza Hoca’nın kişiliğinin bir parçası hâline gelmesinde belki de bu tez çalışmasının etkisi büyük olmuştur.

Beyza Hoca doktora sonrası çalışmalarında ise daha çok örgün eğitimdeki din dersleri üzerine yoğunlaştı. 1979 yılında “Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri” adlı çalışması ile Eğitimde Program Geliştirme ve Öğretim dalından doçentliğe başvurdu. Çünkü o yıllarda, Din Eğitimi Kürsüsü/Anabilim Dalı kurulmamıştı, dolayısıyla doçentlik alanı olarak yer almıyordu. Doçentlik jürisine, Program Geliştirme alanından Prof. Dr. Fatma Varış, Prof. Dr. Selahattin Ertürk ve Prof. Dr. Kemal Özınönü seçilmişti. Fatma Varış olumlu görüş belirtmiş diğer iki hoca ise red görüşünde birleşmişlerdi. Beyza Hoca bu kararı Üniversitelerarası Kurula götürdü. Üniversitelerarası Kurul ise Danıştay’a sevk etti. Danıştay’dan çıkan olumlu karar ise Üniversitelerarası Kurul tarafından, bir görüşün olumlu, diğerinin olumsuz olması gerekçesiyle, yeni bir jüriye havale edildi. Yeni kurulan jüri olumlu görüş bildirerek sözlü sınav aşamasıyla devam edilebileceğine karar verdi. Sözlü doçentlik sınavını da başarıyla veren Beyza Hoca 1979 yılında Eğitimde Program Geliştirme ve Öğretim alanında doçent unvanı aldı.

Beyza Hoca’nın asistanlığı, doktorası ve doçentliği süreçlerinde yaşadığı, müstakil din eğitimi anabilim dalının olmayışından beslenen olumsuzluklar onu müstakil bir Din Eğitimi Kürsüsü/Anabilim Dalı kurulması arayışına yönlendirmekteydi. Dönemin dekanı Prof. Dr. Necati Öner kendisini bu konuda teşvik etti. Yapılan görüşmeler ve sunulan öneriler sonucunda 1980 yılında Din Eğitimi Kürsüsü kuruldu ve başkanlığına Doç. Dr. Beyza Bilgin atandı. 1982’de kürsü sisteminden Anabilim Dalı sistemine geçilince Din Eğitimi Anabilim Dalı kurulmuş oldu. Beyza Hoca 1988 yılında “Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi” adlı çalışmasıyla Türkiye’nin ilk Din Eğitimi Profesörü unvanını aldı.⁴⁷

⁴⁷ Bu makalenin yazarı, söz konusu kitabın dizgi, tashih ve basım süreçlerinde Beyza Hoca’ya destek verdi. Hatta kendisinin kazandığı Almanya bursu başlamasına rağmen, kitabı basılabilir hale getirmek için bir aylık bir gecikmeyle Almanya’ya gidebildi.

2.5. İdari ve Diğer Bazı Görevleri

Beyza Hoca kuruluşundan itibaren, emekli oluncaya kadar (2002), Din Eğitimi Anabilim Dalı'nın başkanlığını yürüttü. 1987-1990 yılları arasında İlahiyat Fakültesi dekan yardımcılığı yaptı. 1997-1998-2002 yılları arasında İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölüm Başkanlığı görevini üstlendi. Türk Kadınlar Konseyi Derneği, Türkiye Okul Öncesi Eğitimi Geliştirme Derneği ve Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği (İLESAM) üyelikleri yaptı. Evli ve iki kız çocuğu annesi olan Prof. Dr. Beyza Bilgin, 2002 yılında emekli oldu. Emekli olduktan sonra da bilimsel çalışmalarına devam etti.

2.6. Vefatı

Prof. Dr. Beyza Bilgin 19 Kasım 2024 tarihinde, bir süredir tedavi gördüğü Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Hastanesi'nde Hakk'ın rahmetine kavuştu. İlahiyat Fakültesinde kılınan cenaze namazının ardından Gölbaşı Kabristanı'na dualarla defnedilerek ahiret yolculuğuna uğurlandı.

Prof. Dr. Mustafa Kara, vefat haberini alınca şöyle tarih düşürdü:

Anne Beyza Hoca

Rehber Beyza Hoca

Çıktı üçler dedi: "YÂ HÛ BEYZÂ HOCA"

1446

2.7. Eserleri

Kitapları:

- *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri* (1980). Ankara: Emel Matbaacılık.
- *Özel Öğretim Yöntemleri Din ve Ahlak Bilgisi Öğretimi* [Saffet Bilhan'la birlikte] (1987). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- *İslam ve Çocuk* (1987). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi* (1988). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları (İkinci baskı Gün Yayıncılık, üçüncü baskı Yeni Çizgi Yayınları). Recai Doğan
- *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri* (1991). Ankara: Akid Yayınları (İkinci baskı Gün Yayıncılık).
- *Elli Bin Yıllık Bir Gün* (1992). Ankara: Akid Yayınları (İkinci Baskı Gün Yayıncılık, son baskı Grafiker yayınları).

- *Beyza Teyzededen Hikâyeler I-IV* (1993). Ankara: Gün Yayıncılık.
- *İslam Gerçeği* [H. Atay, Y. N. Öztürk, R. Ayas, A. Güneş, H. Elik’le birlikte] (1995). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- *Karanlığı Işık Yapmak 1* (1999). Ankara: Gün Yayıncılık.
- *Karanlığı Işık Yapmak 2* (2003). Ankara, Gün Yayıncılık.
- *İslam’da Kadının Rolü Türkiye’de Kadın* (2014). Ankara: Sinemis Yayınları.

Kitaplarda Bölümler ve Sunumları:

- “Das Prinzip der Liebe in der islamischen Erziehung in den Unterrichtswerken der Türkei”/ (Türkiye’de İslam Eğitiminde Sevgi İlkesi) (1985), *Weltreligionen und Friedenserziehung Wege zur Toleranz*. Pädagogische Beiträge zur Kulturbeggnung [ed. Johannes Lähnemann] içinde, 7 (36-44). Hamburg: EB-Verlag Rissen.
- “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Yöntemleri Üzerine” (1991), *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988)* içinde, 331-336. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- “Das Verständnis religiöser Erziehung in einem Laizistischen Land: Ein Beispiel der Türkei”/ (Laik Bir Ülkede Din Eğitimi Anlayışı: Türkiye Örneği) (1992), *Das Wiedererwachen der Religionen als Pädagogische Herausforderung*, Pädagogische Beiträge zur Kulturbeggnung [ed. Johannes Lähnemann] içinde, 10 (190-200). Hamburg: EB-Verlag Rissen.
- “İlahiyat Fakültelerinde Din Eğitimi ve Öğretimi” (1993), *Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi* içinde (76-80). İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı Yayınları.
- “Der Islam in der Türkei”/ (Türkiye’de İslam) (1993), Spannungzwischen Vergangenheit und Gegenwart. *Eine Autobiografische Skizze: Interreligiöser Dialog zwischen Tradition und Moderne*, Religionen im Gespräch [ed. Reinhard Kirste] içinde, 3, 324-337. 36.
- “Kur’an’ın Anlatım Teknikleri Üzerine” (1994), *I. Kur’an Sempozyumu Tebliğler ve Müzakereler* (ed. M. A. Ersin-D. Cündioğlu-Z. Bulut, F. Özkan, S. Köksoy) içinde, 79-87. Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları.
- “Takdim” ve “İnsana Emanet Edilen Haklar” (1995), *Evrensel Bir Ahlaka Doğru* (çev. Cemal Tosun. N. Yaşar Aşıkoğlu, Recai Doğan) içinde, IX-XVI, 117-123. Ankara: Gün Yayıncılık.
- “İrşatta Evrensel Sorumluluk” (1995), *I. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri (1-5 Kasım 1993)*, I, [ed. A. Günay ve diğerleri] içinde, 171-179. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- “Der Koran als Kriterium religiöser Praxis” / (Dini Uygulamaların Kriteri Olarak Kur’an) (1997), *Hermeneutik in Islam und Christentum* içinde, 153-160. Hamburg: E.B.-Verlag.
- “Islamische und christliche Religionspädagogik: Was Können Wir von einander Lernen?” / (İslam ve Hristiyan Din Eğitimi: Birbirimizden Neler Öğrenebiliriz?) (1998), *Interreliöse Erziehung* 2000 [ed. J. Lahnemann] içinde, 16, 250-258. Hamburg: EB-Verlag Rissen.
- “Propheten geschichten als Inspiration für ethische Bewusstseinsbildung” / (Ahlaki Bilinç Oluşturmada İlham Kaynağı Olarak Peygamber Kıssaları) (2000), *Spiritualität und Ethische Erziehung* [ed. Johannes Lahnemann] içinde, 20, 388-395. Hamburg: EB-Verlag Rissen.
- “Religiöse Erzählungen als Grundlage der Bildungsethischer Werte in der Schule” / (Okulda Ahlaki Değerlerin Oluşmasında Dini Hikâyeler) (2000), *Das Projekt Weltethos in der Erziehung* [ed. Johannes Lahnemann]. Hamburg: EB-Verlag Rissen.
- “Ansätze des interreligiösen Lernens in der islamischen Religionspädagogik” / (İslam Din Eğitiminde Dinlerarası Öğrenme Yaklaşımları) (2002), *Lernprozess Christen Muslime* [ed. A. Renz, S. Leimbugruber] içinde, 299-301. Hamburg: Lit Verlag Münster.
- “Dinin Farklı Yorumlanmasından Kaynaklanan Kadınlarla İlgili Problemler ve Çözüm Yolları” (2003), *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, I*, 245-253. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Makaleleri:

- “İslam’da Muhtesiplik ve Eğitim Yönünden Değeri (1973)”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19, 117-122.
- “Liselerde Din Bilgisi Derslerinin Bugünkü Durumu” (1973). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50. Yıl Özel Sayısı, 273-290.
- “Dua” (1975).” *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 2, 67-70.
- “İmam Hatip Liselerinde Uygulama Dersleri” (1976). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21, 317-322.
- “Eğitimin İmkânı ve Sınırları Üzerine” (1980). *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 4, 211-218.
- “Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri” (1981). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24, 469-483.
- “İlkokullarda Din Bilgisi Dersleri” (1982). *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 5, 157-166.

- “Din Dersi Öğretmenliği ve Güçlükleri” (1983). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 258-264.
- “Atatürk ve Din” (1983). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 265-273.
- “Çocuğun Manevi Eğitimi” (1986). *Din Öğretimi Dergisi*, 6, 29-38.
- “Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Dini Kavramlar” (1986). *Din Öğretimi Dergisi*, 8- 9, 21-29.
- “Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Din Duygusu” (1986). *Okul Öncesi Eğitim Dergisi*, 30, 4-13.
- “Der Religionsunterricht in der Türkei” / (Türkiye’de Din Öğretimi) (1987). *CIBEDO*, 6, 161-172.
- “Gençlik ve Din Eğitimi” (1987). *Din Öğretimi Dergisi*, 10, 22-31.
- “Gençler ve Aşırı Hareketler” (1987). *Din Öğretimi Dergisi*, 11, 39-41.
- “İlk Eğitimci Annedir” (1987). *Din Öğretimi Dergisi*, 12-1 3, 11-15.
- “Sitten und Bräuche unter dem Einfluss des Islam” / (İslam Etkisiyle Oluşan Örf ve Âdetler) (1988). *Interkulturelle Erziehung in Praxis und Theorie*, 7, 249-252.
- “İslam Terbiyesinde Sevgi Prensibi ve Türkiye’deki Uygulama” (1988). *Din Öğretimi Dergisi*, 17, 21-29.
- “İnanç, İbadet ve Ahlak Öğretimi İlkokul Öğretmenleri İçin” (1988). *Din Öğretimi Dergisi*, 15, 16-23.
- “Almanya Federal Cumhuriyetinde Türk Çocuklarına İslami Din Dersi Program Geliştirme Çalışmaları” (1988). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30, 143-154.
- “De Drie Voorbereidingsmaanden en Het Begrip” / (Kandil Üç Aylar ve Kandillerimiz) (1988). *Arayış ve İslam Dergisi*, 2, 39-42.
- “Atatürk ve Türk Kadını” (1989). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31, 85-94.
- “Öğretmenlik Mesleği” (1989). *Din Öğretimi Dergisi*, 21, 13-17.
- “Gençlerin Gözü ile Ailede Kuşaklararası İletişim” (1991). *Din Öğretimi Dergisi*, 28, 80-99.
- “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Yöntemleri Üzerine” (1991). *Din Öğretimi Dergisi*, 30, 77-81.
- “Çocuklarımıza İnsancıl Davranışları Nasıl Kazandırabiliriz?” (1991). *Din Öğretimi Dergisi*, 26, 24-31.

- “Roma’da İlahiyat Eğitiminde İşbirliği Semineri” (1992). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32, 233-239.
- “Hepimize İhtiyaç Var” (1992). *Okul Öncesi Eğitimi Dergisi*, 43, 710.
- “Münih’te ‘Türkiye’de İslam’ Semineri” (1992). *Din Öğretimi Dergisi*, 33, 16-22.
- “Eğitimin Temellerinden Biri Olarak Din Eğitimi” (1992). *Din Öğretimi Dergisi*, 33, 9-14.
- “The Understanding of Religious Education in a Country Where There is Separation of Religion and State: The Example of Turkey” / (Din ve Devlet Ayrımının Olduğu Bir Ülkede Din Eğitimi Anlayışı: Türkiye Örneği) (1993). *British Journal of Religious Education* (Special Issue on Education in Europe: The Challenge of Pluralism), 2 (15).
- “Christen und Muslime Begegnen sich” / (Hristiyanlar ve Müslümanlar Karşılaşıyor) (1993). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34, 51- 89.
- “Evrensel Karşılaşma-Hristiyanlar ve Müslümanlar Görüşüyorlar” (1993). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34, 51-66.
- “Ahlak Terbiyesinde Dini Hikâyeler” (1994). *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1, 51-74.
- “Çocuklarımızın Duyguları ve Duaları” (1995). *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2, 69-78.
- “Türkiye’de Din Eğitimi” (1995). *Demokrasi Gündemi Dergisi*, 21, 19-24.
- “Kültürlerarası Hafta ve V. Nürnberg Forumu” (1996), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35, 61-89.
- “İslam’da ve Türkiye’de Kadınlar” (1997). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36, 29-43.
- “Notwendige Veränderungen der islamischen Erziehung in Westeuropa und in-den islamischen Ländern”/ (Batı Avrupa ve İslam Ülkelerinde İslam Eğitimindeki Gerekli Değişimler) (1997). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37, 79-86.
- “Debatten über islamische Pädagogik in den 20. Jahrhundert” / (20. Yüzyılda İslam Eğitimiyle İlgili Tartışmalar) (1997). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37, 67-72.
- “Yetim ve Kimsesiz Çocuklarla İlgili Tesis Kurmanın ve Yaşatmanın Önemi” (1997). *Diyanet İlmi Dergi*, 23 (3), 3-18.

- “Müslümanların İslami Eğitiminde Gerekli Değişmeler” (1997). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37, 73-78.
- “Hollanda Yüksek İslam Okulu” (1997). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37, 59-65.
- “Europa eine Seele Geben” / (Avrupa’ya Bir Ruh Vermek) (1998). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38, 49-52.
- “Örgün Din Eğitiminde Yeni İhtiyaçlar ve Yönelişler” (1999). *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 6, 187-200.
- “Avrupa’ya Bir Ruh Vermek (Anadolu’dan Bir Müslüman Kadın)” (1998). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38, 37-52.
- “İslam’ı Yeniden Anlamak ve Anlatmak” (1999). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Cumhuriyet’in 75. Yıl Özel Sayı), 9-54.
- “Mezhepler ve Dinler Arası Eğitim ve İşbirliği” (1999). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39, 1-25.
- “İslam’da Ötekine Bakış” (2001). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42, 11-40.
- “Türkiye’de Din ve Laiklik” (2001). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42, 41-58.
- “Teorik Geri Kalmışlık Üzerine” (2001). *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 9-30.
- “İslam Din Pedagojisinde İslam’dan Başka Dinlerin Anlatımı” (2002). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43(2), 19-40.
- “Küreselleşme, Din ve Eğitim” (2003), *Dini Araştırmalar*, 6 (17), 203-214.
- “Der Religionsunterricht in der Türkei und sein religionspolitischer Kontext” / (Türkiye’de Din Öğretimi ve Dini-Politik Bağlamı). *Zeitschrift für Pädagogik*, 35 (3).

Çevirileri:

- *Putlar Kitabı* (1969). İbn el-Kelbi’den çeviri. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları (Yeni baskı: Ankara Okulu, 2016).
- “Goethe ve İslam” (1962). K. Mommsen’den çeviri, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 187-212.
- “Yarının Öğretmeni Neleri Bilmelidir?” (1967). H. Rodenstein’den çeviri, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12, 263-266.
- “Din Dersinin Teolojik Temellerinin Yenilenmesi Üzerine” (2000), G. Moran’den çeviri, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41, 351-364.

- “Alman Okullarında İslam Din Öğretimi” (2002), K. Gebauer’dan çeviri, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43 (1), 263-292.

3. Din Eğitime Katkıları

Prof. Dr. Beyza Bilgin, din eğitiminin bilimsel bir disiplin olarak kurumsallaşmasını ve gelişmesini başlatan bilim insanıdır. Din eğitimi alanında teoride ve uygulamada “İlk” olmak Beyza Hoca’nın en önemli özelliğidir. Hayatı anlatılırken belirtildiği gibi o, İlahiyat fakültesindeki pedagoji dersi için atanan ilk asistan, Din Eğitimi Kürsüsü’nün kurucu başkanı, hocası ve Din Eğitimi Anabilim Dalı’nın ilk profesörüdür. Yozgat İmam-Hatip Okulunun ilk kadın öğretmeni, Türkiye’nin ilk fahri kadın vaizidir. Eserleriyle ve hizmetleriyle örgün ve yaygın din eğitimi başta olmak üzere, eğitim ve din eğitimi alanında birçok hususta öncü ve örnek olmuştur. Başta Almanya olmak üzere yurt dışında yaşayan Türklerin örgün ve yaygın din eğitimleri konusunda, özellikle de İslam’a ve İslam’da kadına bakış konularında çalışmalarıyla ve kişiliğiyle örnek olmuştur.

3.1. Din Eğitimi Anabilim Dalının Kurulmasına ve Kurumsallaşmasına Katkısı

Beyza Hoca, din eğitimi biliminin kurumsallaşması sürecine yaptığı bilimsel çalışmalarla öncülük etmiş ve istikamet çizmiştir. Doktora tezi ve “Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri” adlı doçentlik araştırması din eğitiminin bilimsel bir problem alanı olarak çalışılmasının gereğini ortaya koyan nitelikli çalışmalarıdır. Din eğitimi biliminin, eğitim bilimlerinin ve ilahiyat bilimlerinin her ikisinin çalışmalarından yararlanan ve kendine ait yaklaşım ve yöntemleriyle çalışan bir bilim alanı olduğunu ifade eden Bilgin, artık Türkiye’de de din eğitiminin bilimselleşmesinin gerekliliğini özellikle vurgular⁴⁸. Onun düşüncesinde bu alanın bilimleşmesi, evveleminde, alanda kişisel görüş ve tecrübelerden ve siyasi mülahazalardan öte, bilimsel araştırmalara dayalı bilgi üretimine geçilmesi demektir⁴⁹. Bilgin’in çabaları sonuç vermiş ve 1980’de Din Eğitimi Kürsüsü kurulmuştur.

Beyza Hoca’nın “Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi” (ilk baskısı: 1988) isimli kitabı, onun din eğitiminin bilimleşme çabaları sürecindeki birikimini topluca sunan bir eseridir. O bu eserinde kavramsal çerçeveden başlayarak ve eğitim bilimleri bilgileriyle ilahiyat bilgilerini buluşturarak din eğitiminin bilimleşmesinin ilk yapı taşlarını oluşturmıştır. Din eğitimi biliminin tanımı,

⁴⁸ Beyza Bilgin, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, 11, 21, 147.

⁴⁹ Beyza Bilgin, “Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri,” 473; Beyza Bilgin, “İlkokullarda Din Bilgisi Dersleri,” 157.

amacı, önemi, görevleri, disiplinler arasındaki yeri, ilgili olduğu bilimler bu eserde bilimsel bir yaklaşımla ortaya konulmuştur. Din eğitimi biliminin metodolojisi, örgün ve yaygın din eğitimi konuları da aynı eserde incelenip değerlendirilmiştir. Böylece din eğitimi biliminin bilimsel ana çerçevesi de çizilmiştir. Din Eğitimi Kürsüsü’nün kuruluş sürecinde önerdiği ve 1981 yılında gerçekleşen 1. Din Eğitimi Sempozyumu da bu disiplinin ilk bilgilerinin sunulmasına, tartışılmasına ve bir çerçeve çizilmesinde etkili olmuştur.

Beyza Bilgin Hoca’nın anlayışında din eğitimi bilimi evrensel bir disiplindir. Bununla birlikte çalışmalarında İslam din eğitimine de ağırlık verdiği görülür. “İslam Eğitiminin Temeli Olarak Sevgi” konulu doktora tezinden itibaren Kur’an odaklı bir İslam din eğitimi çalışma süreci içinde olmuştur. Özellikle “Elli Bin Yıllık Bir Gün” (1992) ve “İslam ve Çocuk” (1987) gibi eserleri onun Kur’an’da eğitim ve daha çok da Kur’an’la eğitim konularında arayış içinde yaşadığını gösterir. İlahiyat Fakültesine kendisini yönlendiren “Kur’an bize ne diyor?” merakı onu akademik hayatı boyunca takip etmiş görünmektedir. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü öğretim programına konulmasına öncülük ettiği ve emekli olana kadar da okuttuğu “Kur’an’ın Ana Konuları” dersi de bu merakın ve arayışın göstergelerindendir.

Beyza Hoca’nın din eğitimi biliminin kurumsallaşmasındaki ve gelişmesindeki diğer önemli bir katkısı ise bu alanda yetiştirdiği bilim insanlarıyla olmuştur. Kendi anabilim dalında yetiştirdiği beş asistanı yanında birçok yüksek lisans ve doktora tezi (18 doktora tezi) yaptırarak ve doçentlik ve profesörlük süreçlerinde yer alarak alanın gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.⁵⁰

3.2. Örgün Din Eğitimi/Öğretimine Katkısı

İlk ve ortaöğretim hayatı boyunca hiç din dersi okumamış olan Beyza Hoca, bu eksikliği hissettiğini hep dile getirmiştir.⁵¹ Bu duygu onun çalışmalarına okulda din dersinin niçin ve nasıl yer alması gerektiğini araştırma şeklinde yansımıştır. 1970’li yıllardaki çalışmaları ve özellikle doçentlik çalışması olan *Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri* isimli eseri örgün eğitimde din dersleri üzerine yoğunlaşmıştır. Asistanlığa başlamadan gittiği Almanya’da din dersleri hakkında yaptığı araştırmalar ve dönüşte MEB’e sunduğu rapor onun bu arayışında fikri bir destek noktası

⁵⁰ Bkz. Fatma Çapcıoğlu, “Öğrencilerinin Gözünden Prof. Dr. Beyza Bilgin ‘Hocaların Hocası’.”

⁵¹ Bkz. Mustafa Önder, “Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Din Eğitiminde Yeni Yöntem Çalışmaları,” 24.

olmuştur. O, çalışmalarında okulda din eğitimi ve öğretiminin Türkiye eğitim sisteminin önemli bir problem alanını oluşturduğunu ve bilimsel olarak araştırılması gerektiğini gerekçeleriyle incelemiştir.⁵² Beyza Hoca'nın okulda din derslerine dair yaklaşımlarını Recai Doğan, şöyle özetlemektedir:

Okulda keyfiliğe terk edilmiş bir din dersini eleştiren ve "Türkiye'nin böyle bir lükse tahammülü var mıdır?" (Bilgin 1980: 13) sorusunu soran Bilgin'in, bundan sonraki çalışmalarının ana temasını din dersinin okulda/genel eğitimde yer almasının gerekliliği ve önemi oluşturur. Beyza Bilgin'e göre eğitim, bireyin ihtiyaçlarının ve yeteneklerinin ancak belli bir toplumun kültürüne göre doyurulup geliştirilebilmesidir... Din duygusu doğustandır ve inanıp bir dine bağlanmak insanın insanlık özelliklerindendir. Din, kültürü oluşturan en önemli öğelerdendir. Günümüzde eğitimin verildiği en önemli ve yaygın kurum okuldur. Okul, insanın bedensel, ruhsal, zihinsel vs. bütün ihtiyaç ve yeteneklerini, insanın bütünlüğünü bozmadan, dengeli bir biçimde doyurmak ve geliştirmekle görevlidir. Dolayısıyla okul, dini görmezlikten gelemmez. Kuruluş amaç ve görevlerine uygun olarak dini, eğitim ve öğretime dahil etmek durumundadır (Bilgin 1980: 14-15, 21).⁵³

Beyza Bilgin'in örgün eğitimde din dersleri konusunda önemle üzerinde durduğu "keyfilik" ve "bilimsel araştırmalara dayalı bilgi ihtiyacı" konuları, çalışmalarını yaptığı 1982 öncesi dönemde din derslerinin anayasal statüsünün ortaya çıkardığı yaklaşımlar ve sorunlarla yakından ilgilidir. 1982 öncesi yıllarda, örgün eğitimde din dersi 1961 Anayasası'nın 19. maddesine gereğince isteğe bağlıdır. Beyza Hoca, bu dönemde "İsteğe bağlılık şartının yorumu, din bilgisi dersinin amacını zedeleyici anlayışlara ve keyfi uygulamalara meydan vermeyecek açıklıkta yapılarak prensiplere bağlanmalı, bu prensipler yaygınlaştırılmalıdır." görüşünü savunmuştur.⁵⁴ Bununla birlikte konuyla ilgili yaptığı araştırmaların onu giderek okulda zorunlu olarak verilecek bir tür din dersinin gerekliliğine doğru götürdüğü anlaşılmaktadır. Onun bu konudaki duruşunu Recai Doğan şöyle özetlemektedir:

Din bilgisi ve ahlak derslerinin, 1982 Anayasası'nın 24. maddesiyle birleştirilerek "Din Bilgisi ve Ahlak Dersleri" adıyla ilk ve ortaöğretimde okutulan zorunlu dersler haline getirilmesi sürecindeki rolü de bunun göstergesidir. Prof. Beyza Bilgin, 1980 sonrası okulda din dersinin isteğe bağlı statüden zorunlu statüye getirilişi sürecinde önemli "pedagojik" katkılar sunmuştur. Bu konuda özellikle Milli Güvenlik Kurulu (M.G.K.)

⁵² Bilgin, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*.

⁵³ Doğan, "Prof. Dr. Beyza Bilgin'in Okulda Din Öğretimine/Din Derslerine Yaklaşımı," 136.

⁵⁴ Bilgin, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, 152.

Genel Sekreterliği Din Eğitimi Komisyonu’nda din dersinin zorunluluğunun gerekçesi hakkında sunduğu aşağıdaki görüşleri belirtilmelidir: “...Sözlerime, Atatürk’ün milleti yükselten maddî ve manevî kuvvetleri sadece ilim ve fen (teknik) olarak değil, ilim ve iman olarak, ilim ve imanı da maddî kuvvetlerin içinde mevcut olarak açıklamış olduğunu belirterek başladım... İsteğe bağlı din dersi hem Atatürk ilkeleri hem onların özü olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu hem de İslam dininin kendisine aykırıydı, zararlı sonuçları toplumumuzca ve Devletimizce yaşanmıştı. Atatürk’ün, “Bizde ruhbanlık yoktur, hepimiz eşitiz ve dinimizin ahkâmını eşit olarak öğrenmeye mecburuz.” direktifi yeni uygulamamıza yön vermeliydi. Din derslerinin okulların dışına atılmasının, okullarda seçmeli olarak okutulmasının ve bunların lâiklik ilkesine bağlanması alışkanlığının da tek doğru yol olamayacağını anlattım... Laikliğe rağmen Atatürk devrinde okullarda mecburi Din dersi okutulmuştu. Din dersinin okullardan niçin atıldığı ile ilgili bir belge de yoktu...” (Bilgin 2003a: 685-686). Beyza Bilgin, komisyonda dersin isteğe bağlılıktan çıkarılıp niçin zorunlu olması gerektiği ile ilgili fikir ve düşüncelerini açıkladıktan sonra ders ile ilgili bazı tekliflerde de bulunmuştur. İlk teklif doğal olarak Din dersinin kamu vicdanını rahatsız eden isteğe bağlılık durumunun düzeltilerek, zorunlu olmasıdır. İkinci teklifi, 1974-1975 eğitim ve öğretim yılından itibaren uygulamaya konulan zorunlu ahlak dersleri ile ilgilidir. Ahlak dersi öğretmenlerinin konuları Felsefe dersine mi, Sosyoloji veya Psikoloji dersine mi yoksa Din dersine mi bağlı olarak mı işleyeceklerini bilemediklerini ifade eden Bilgin, Ahlak dersinin Din dersi ile birleştirilmesinin uygulamada rahatlık oluşturacağını belirtir. Üçüncü teklifi ise İlk Okulun ilk üç sınıfında da Din dersinin Hayat Bilgisi dersi içinde değil, müstakil olarak okutulmasıdır (Bilgin 2003a: 686-687).⁵⁵

Türkiye’de din derslerinin örgün eğitimde zorunlu statüye getirilmesi süreci incelendiğinde Beyza Bilgin’in hem akademik çalışmalarıyla hem de komisyon çalışmalarındaki aktif katkısıyla, dersin zorunlu statüye gelmesine önemli katkılar sağladığı görülür. Dolayısıyla din derslerinin okullarda zorunlu okutulması söz konusu olduğunda onu anmamak mümkün değildir.⁵⁶ Bilgin din derslerinin anayasal olarak zorunlu hale gelişinden sonra öğretim programı geliştirme çalışmalarında da yer almıştır. Geliştirilen öğretim programına göre hazırlanan ders kitaplarının yazımında da bulunmuş ve ilkokul 5. sınıflar için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabını yazmıştır.

⁵⁵Doğan, “Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Din Eğitime Katkıları,” 44.

⁵⁶ Bkz. Doğan, “Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Din Eğitime Katkıları,” 44.

3.3. Yaygın Din Eğitime Katkısı

Beyza Hoca, yaygın din eğitimi alanında da bilimsel çalışmalarıyla ve yaygın din eğitimi faaliyetleriyle katkılar sunmuştur. Bu alanda da fahri vaizeliğiyle ilk olmuş, yaptığı ve yaptırdığı çalışmalarla öncü ve örnek olmuştur.⁵⁷ Beyza Bilgin'in yaygın din eğitimi alanına yaptığı ilk katkı, 1962 yılında başlayıp iki yıl devam ettirdiği fahri vaizeliktir. O, bu görevle Türkiye'nin ilk kadın vaizi olmuştur. Kaleme aldığı bazı eserlerinde yaygın din eğitiminin problemlerine,⁵⁸ amaçlarına⁵⁹, önemine, hedef kitlesine, yöntemine vb. konularına⁶⁰ yer vermiştir.

1980'li yıllardan itibaren ilahiyat fakültesinde verdiği din eğitimi derslerinde yaygın din eğitimi boyutuna da önem vermiştir. Dersinin iki saatini yaygın din eğitime ayıran Hoca, fakülte mescidinde yaptırdığı bir ders saatlik uygulamaları müteakip derste sınıfta tartışarak etkili bir öğrenmeye imkân sunmuştur. Böylece özellikle cami merkezli din eğitiminin teori ve pratiğini bütünleştirerek öğrencilerin bu konuda bilgi ve beceri sahibi olmalarını amaçlamıştır.⁶¹ Bilgin, bilimsel çalışmalarında vaaz, hutbe, Kur'an-ı Kerim öğretimi ve İlmihal öğretimi üzerinde de durmuş ve bunların amacı, içeriği ve yöntemi konusunda da önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle Kur'an ve İlmihal öğretiminde ezberden anlamaya doğru yönelen yaklaşımlara vurgu yapmıştır⁶². Bu konularda program ve materyal geliştirme faaliyetlerinde bulunmuştur. Okul öncesi eğitimde ve ailede çocuğa verilecek din eğitiminin bilimsel araştırılması da önemle üzerinde durduğu konular arasında yer almıştır. Bu alanda İslam ve Çocuk (1987) kitabıyla başlayan çalışmaları daha sonra yazdığı iki kitapla somutlaşmıştır. Bunlardan biri Türkiye'nin Sesi Radyosu'nda "Çocuklar İçin" adlı programda Kur'an-ı Kerim surelerinin tamamını kısaca tanıttığı yazılarının yer aldığı "Elli Bin Yıllık Bir Gün" (1992) adlı çalışmasıdır. Diğeri ise hikayelerden yararlanarak çocuklara dini öğretildiği "Beyza Teyze'den Hikayeler I-IV" (1993) adlı eserleridir. Bu eserler çocuk eğitiminde amacın, içeriğin ve süreçte kullanılan dil ve yöntemin nasıl olması gerektiği ile ilgili alanındaki ilk örneklerdir.

Kitle iletişim araçlarını yaygın din eğitiminin en önemli vasıtalarından biri olarak kabul eden Beyza Bilgin, akademik hayatı boyunca kitle iletişim

⁵⁷ Bkz. H. Sinem Uğurlu, "Prof.Dr.Beyza Bilgin'in Yaygın Din Eğitimi Ufku."

⁵⁸ Bilgin ve Selçuk 1991, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*, 175

⁵⁹ Bilgin, "İrşatta Evrensel Sorumluluk," 171-179.

⁶⁰ Bilgin ve Selçuk, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*, 135-139.

⁶¹ Bilgin ve Selçuk, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*, 173-175.

⁶² Bilgin, "İslam'ı Yeniden Anlamak ve Anlatmak"

araçlarını toplumun her kesiminin din konularındaki bilgilendirilmesinde ve eğitiminde etkin bir şekilde kullanmıştır. Çeşitli gazetelerde yazdığı pek çok makalesi veya yaptığı ya da katıldığı radyo ve televizyon programlarıyla halkın dinî ve ahlaki konularda bilgilenmesi konusunda önemli katkılar sağlamıştır. Türkiye’nin Sesi Radyosunda yıllarca sürdürdüğü “Çocuklar İçin” programının bu hususta özel bir yeri vardır. Bu programı 1987-1988 yıllarında bu makalenin yazarına emanet etmişti.

3.4. Yurtdışı Türklerin Eğitime Katkısı

Beyza Bilgin Hoca, yurt dışında yaşayan Türklerin örgün ve yaygın din eğitimleri konusunda da önemli katkılar sunmuştur. Başta Kuzey Ren Westfalya ve Bavyera Eyaletleri olmak üzere, Almanya’da yapılan Müslüman çocuklara yönelik din dersleri program ve materyal geliştirme çalışmalarına, bu konularda yapılan bilimsel etkinliklere katkılarıyla destek verdi. Bir Müslüman kadın ilahiyatçı ve din eğitimcisi olarak bu alanda çalışmalarıyla ve örnek kişiliğiyle yaptığı katkılar oldukça etkili olmuştur. Bu etkiyi bu satırların yazarı, Almanya’da Hocayla birlikte veya ondan ayrı katıldığı çok sayıda akademik ve bürokratik ortamlarda tecrübe etmiştir. Beyza Hoca’nın öğrencisi olma ayrıcalığının sağladığı ilgi ve itibarı yaşamış ve ona layık olmaya çalışmıştır. Prof. Dr. Beyza Bilgin, Almanya’daki katkıları için 2004 yılında Almanya Federal Cumhuriyeti 1. Sınıf Liyakat Nişanına layık görülmüştür. Türkiye’de ise kendisine İstanbul Kültür Üniversitesi tarafından “Eğitim Dalında 2005 Yılı’nın Yürekli Kadını” ödülü verilmiştir (2004).

Sonuç

Sonuç itibarıyla benim gönlümde Beyza Bilgin Hoca şu kavramlarla özetlenir: İlk, öncü, sevgi, merak, cesaret, güven. O, Yozgat İmam Hatip Okulunun ilk kadın meslek dersleri öğretmenidir. İlk vaizedir, ilahiyat fakültesinin ilk pedagoji dersi asistanıdır, Din Eğitimi Kürsüsünün kurucusu ve ilk başkanıdır, ilk din eğitimi profesörüdür. Onun lisans tezi ilahi aşk, doktora tezi sevgi üzerindedir; sevgi bireysel ve akademik hayatının her anında karakteri olmuştur. Din ve özellikle de Kur’an konusunda ortaöğretim yıllarından beri var olan merakı ona hayatı boyunca eşlik etmiştir. Önce öğrenme ile başlayan bu merak sonra öğretme ve öğretmeyi öğretme halinde sürmüş, onun bilimsel ve akademik gelişiminde etkili olmuştur. İyi bir İslam din eğitimi bilim insanı olmasında bu merakın sürekliliğinin yeri tartışılmazdır. O bu merakını bizlere, öğrencilerine de aşılamış ve titizlikle takip etmiştir. Onun cesareti, genç yaşta bir kadın olarak ilim öğrenmek için

Almanya'ya gitmesi, müstakil bir din eğitimi kürsüsü mücadelesi, 1982 Anayasasına zorunlu DKAB dersinin konulması mücadelesi süreci gibi örneklerle; din ve din eğitimi başta olmak üzere her konuda bilgiye dayalı hareket etmesi ve doğru bildiğini her ortamda dile getirip savunması süreçlerinde izlenebilmiştir. Bilgiye dayalı cesur duruşu onun özgüvenli olmasını ve insanlara da güven vermesini, birlikte çalışıklarına güven duymasını beraberinde getirmiştir. Onun sevgisi, cesareti, bilgisi, merakı, güveni sâridir; öğrencilerine sirayet etmiştir. Çok iyi bir insan, çok nitelikli bir bilim insanı, çok iyi bir hoca, çok değerli bir ilahiyatçı, eğitimci, din eğitimcisi idi. Allah iyilerle birlikte yazsın, Âmin.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: Alfa, 2001.
- Atay, Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1983.
- Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar. "Din Eğitimi Bilimi'nin Türkiye'de Bağımsız Bir Bilimsel Disiplin Olarak Doğuşu ve Gelişimi." *Diyanet İlmî Dergi* 30:3 (1994): 85-92.
- Aydın, M. Şevki. *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı*, Kayseri, 2000.
- Ayhan, Halis. *Türkiye'de Din Eğitimi*, İstanbul: DEM, 2014.
- Bilgin, Beyza. *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*. Ankara: Emel Matbaacılık, 1980.
- Bilgin, Beyza. "Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (1981): 469-483.
- Bilgin, Beyza. "İlkokullarda Din Bilgisi Dersleri." *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi* 5:157166 (1982).
- Bilgin, Beyza. "Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Din Duygusu." *Okul Öncesi Eğitim Dergisi* 30 (1986a): 4-13.
- Bilgin, Beyza. "Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Dini Kavramlar." *Din Öğretimi Dergisi* 8- 9 (1986b): 21-29.
- Bilgin, Beyza. "Atatürk ve Türk Kadını." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (1989): 85-94.
- Bilgin, Beyza. "Ahlak Terbiyesinde Dini Hikâyeler." *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 1 (1994): 51-74.
- Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Yeni Çizgi Yayınları, 1995a.
- Bilgin, Beyza. "Çocuklarımızın Duyguları ve Duaları." *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 2 (1995b): 69-78.
- Bilgin, Beyza. "İrşatta Evrensel Sorumluluk." *I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*. ed. A. Güney ve diğerleri. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları (1995): 171-179.

- Bilgin, Beyza. “İslam’da ve Türkiye’de Kadınlar.” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (1997): 29-43.
- Bilgin, Beyza. “İslam’ı Yeniden Anlamak ve Anlatmak.” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Cumhuriyet’in 75. Yıl Özel Sayı): (1999a): 9-54.
- Bilgin, Beyza. “Mezhepler ve Dinler Arası Eğitim ve İşbirliği.” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (1999b): 1-25.
- Bilgin, Beyza. “1980 Sonrası Türkiye’de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Zorunlu Oluşu ve Program Anlayışları.” *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Bildiri ve Tartışmalar*. Ankara: MEB Yayınları (2003a): 671-693.
- Bilgin, Beyza. “Dinin Farklı Yorumlanmasından Kaynaklanan Kadınlarla İlgili Problemler ve Çözüm Yolları” *II. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri*, I, içinde 245-253. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003b.
- Bilgin, Beyza. *İslam’da Kadının Rolü Türkiye’de Kadın*. Ankara: Sinemis Yayınları, 2014.
- Bilgin, Beyza ve Mualla Selçuk. *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Akid Yayınları, 1991.
- Çapcıoğlu, Fatma. “Öğrencilerin Gözünden Prof. Dr. Beyza Bilgin: Hocaların Hocası.” *Prof. Dr. Beyza Bilgin’e Armağan*. ed. Mualla Selçuk, Cemal Tosun ve Recai Doğan, içinde 49-83. Ankara: Grafiker Yayınları, 2019.
- Doğan, Recai. “Prof. Dr. Beyza Bilgin’in Okulda Din Öğretimine/Din Derslerine Yaklaşımı.” *Prof. Dr. Beyza Bilgin’e Armağan*, ed. Mualla Selçuk, Cemal Tosun ve Recai Doğan, içinde 129-148, Ankara: Grafiker Yayınları, 2019.
- Doğan, Recai. “Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Din Eğitimi Katkıları.” *Dini Araştırmalar*. Din Eğitimi: Beyza Bilgin Özel Sayısı 23:58 (2020): 27-50.
- Ergin, Osman. *Türk Maarif Tarihi*, I-V, İstanbul, 1977.
- Ev, Halit. “Türkiye’deki Yüksek Din Öğretimi Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi.” Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 1999.
- İbn Cema, *Tezkiretü’s-Sami ve’l-Mütekellim fi Edebi’l-Âlim ve’l-Müteallim*, çev. M. Faruk Bayraktar (İbn Cema’dan Öğretmen ve Öğrencilere Öğütler), İstanbul: İFAV, 1997.
- İbn Sahnun, *Adabu’l Muallimin*, çev. M. Faruk Bayraktar, İstanbul: İFAV, 1996.
- İpek, Muammer. “El-Cahız’ın Risalet’ül Muallimin Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme.” Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1993.
- Kabisi, *er-Risâletü’l-Mufasssala li Ahvâli’l-Muteallimin va Ahkâmî’l- Muallimîne ve’l Muteallimîn*, çev. Süleyman Ateş, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, tsz.
- Koç, Ahmet. “Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme.” *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 7 (2000): 277-335.
- Önder, Mustafa. “Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Din Eğitiminde Yeni Yöntem Çalışmaları.” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1997.

- Tosun, Cemal. "Bir Anabilim Dalı Olarak Türkiye'de Din Eğitiminin Doğuşu, Gelişmesi ve Alanına Katkıları." *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 2: 1 (2009): 293-303.
- Tosun, Cemal. "Din Eğitiminin Bilimselleşmesi ve Prof. Dr. Beyza Bilgin." *Prof. Dr. Beyza Bilgin'e Armağan*. ed. Mualla Selçuk, Cemal Tosun ve Recai Doğan, içinde 109-128. Ankara: Grafiker Yayınları, 2019.
- Uğurlu, Havva Sinem. "Prof. Dr. Beyza Bilgin'in Yaygın Din Eğitimi Ufku." *Prof. Dr. Beyza Bilgin'e Armağan*. ed. Mualla Selçuk, Cemal Tosun ve Recai Doğan, içinde 225-251. Ankara: Grafiker Yayınları, 2019.
- Zernuci, *Tâlim'ul – Müteallim*, çev. Yunus Vehbi Yavuz. İstanbul: Safahlar Kitap Sarayı, 1995.